

УДК 330.5; 338.4; 336.5

JEL I10

DOI 10.32782/2786-765X/2024-5-12

Макаров О.О.

докторант,

Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу

Міжрегіональної Академії управління персоналом

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8561-2693>**Романова Л.В.**

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри маркетингу,

Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу

Міжрегіональної Академії управління персоналом

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2292-6616>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ КАТЕГОРІЯМИ БЕЗПЕКИ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА СИСТЕМОЮ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Стаття присвячена обґрунтуванню взаємозв'язку між категоріями безпеки, національної економіки та системою охорони здоров'я. Уточнено напрями такого взаємозв'язку: головна мета системи національної безпеки полягає в забезпеченні порядку дотримання інтересів суспільства, підґрунтям яких виступає потреба в економічній, соціальній, політичній безпеці, безпеці кожної окремої людини від всього розмаїття існуючих загроз. Водночас, на рівень безпеки значно впливають рівень розвитку та ефективність функціонування національної системи охорони здоров'я; населення виступає людським капіталом країни та ключовим елементом демографічної та соціальної безпеки країни, що виступають складовими економічної безпеки держави; в умовах сьогодення спостерігається особливе значення вітальної безпеки, що лежить у площині створення безпечних умов для реалізації конституційного права громадян на охорону здоров'я. Уточнено класифікацію загроз національній безпеці України з боку неналежного стану функціонування системи охорони здоров'я та поділено їх на групи: фінансові, якісні, ринкові, людські.

Ключові слова: безпека, національна безпека, національна економіка, система охорони здоров'я, вітальна безпека, загрози національній безпеці.

Постановка проблеми. Сучасні складні умови, в яких опинилась Україна, спричинені військовою агресією в бік нашої держави, зумовили наявність як ніколи щільного взаємозв'язку між категоріями безпеки, національної економіки та стратегічними галузями, серед яких система охорони здоров'я. В той же час, аналіз наукової літератури показав, що на сьогодні майже відсутні наукові розвідки, присвячені саме такій парадигмі розвитку теоретичного підґрунтя окресленого питання.

Отже, вбачається логічним уточнення базової дефініції даного дослідження «система охорони здоров'я», уточнення сутності категорій «безпека» та «національна економіка» з метою подальшого обґрунтування взаємозв'язку окреслених категорій. Підтвердженням актуальності зазначеного можна вважати твердження Савостенко Т.О., Шевченко Л.Г., Соломаха О.А. [11] стосовно того, що конкурентоспроможність національної економічної системи значною мірою визначається спрямованістю, масштабністю

та інтенсивністю інноваційної діяльності в охороні здоров'я.

З урахуванням зазначеного, напрям даного дослідження можна вважати актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою вивчення окремих аспектів дослідження взаємозв'язку безпеки, національної економіки та системи охорони здоров'я займається ряд вчених, серед яких: Борщ В.В. [1], Вороніна І.С. [2], Гавриченко Д.Г. [3], Данилишин Б. [4], Куценко В. [4], Шевченко Л.С. [5], Криничко Л.Р. [6], Ватанов А.Р. [6], Пашков В.М. [7], Савостенко Т.О. [11], Шевченко Л.Г. [11], Соломаха О.А. [11] та багато інших. В той же час, аналіз окреслених наукових розвідок показав, що дане питання на сьогодні все ще не можна вважати остаточно вирішеним, що й окреслило мету даного дослідження.

Метою статті є обґрунтування взаємозв'язку між категоріями безпеки, національної економіки та системою охорони здоров'я.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лише в деяких наукових джерелах

окреслюється взаємозв'язок категорій безпеки, національної економіки та системи охорони здоров'я.

Прикладом можуть слугувати наукові напрацювання Борщ В.В. [1], який систему національної безпеки трактує як складний багаторівневий комплекс, що формується внаслідок об'єктивних та суб'єктивних процесів та з урахуванням впливу зовнішніх та внутрішніх чинників. При цьому науковець наполягає, що така система складається із окремих державних інституцій та недержавних організацій, діяльність яких спрямована на захист прав та свобод громадян України та головних цілей суспільства від зовнішніх та внутрішніх загроз, серед яких й система охорони здоров'я.

В той же час, у Законі «життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян» [10].

Можна констатувати, що головна мета системи національної безпеки полягає в забезпеченні порядку дотримання інтересів суспільства, які спрямовані на демократичний та сталий розвиток держави та на забезпечення сприятливих умов для життя українців. Отже, законодавством закріплено, що для забезпечення дотримання інтересів нації необхідною виступає потреба в економічній, соціальній, політичній безпеці, безпеці кожної окремої людини від всього розмаїття існуючих загроз.

В той же час безперечним є той факт, що на рівень економічної, соціальної безпеки та безпеки кожної окремої людини значно впливають рівень розвитку та ефективність функціонування національної системи охорони здоров'я. Окреслене можна вважати першим напрямом взаємозв'язку категорій безпеки, національної економіки та системи охорони здоров'я.

Другий напрям такого взаємозв'язку пов'язаний із концепцією розгляду населення країни як людського капіталу. В межах такої концепції доречним є висновок, що населення країни виступає ключовим елементом демографічної та соціальної безпеки країни, які виступають складовими економічної безпеки країни [4, с. 21].

Так, згідно з Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [9]:

– демографічна безпека виступає «станом захищеності держави, суспільства та ринку

праці від демографічних загроз, в межах якого забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних цілей України»;

– соціальна безпека виступає «станом розвитку держави, що характеризує здатність забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішого складника економічного потенціалу країни».

В даному сенсі доречно зазначити думку вченого Л. Шевченко, який започаткував поняття безпеки людського розвитку як окремого елемента економічної безпеки країни, що в свою чергу поділяється на такі складові:

- демографічна, у т. ч. вітальна безпека;
- освітня безпека;
- безпека зайнятості, у т. ч. промислова (виробнича) безпека;
- безпека у сфері матеріального добробуту [2, с. 139].

Отже, вчений розглядає елементи людського капіталу в межах концепції безпеки людського розвитку, що має стратегічний рівень. Позиція вченого виступає прямим підтвердженням того, що одним з основних стратегічних складників національної економіки та безпеки держави виступає система охорони здоров'я та може виступати в якості другого напрямку взаємозв'язку категорій безпеки, національної економіки та системи охорони здоров'я.

Водночас, третій напрям взаємозв'язку категорій безпеки, національної економіки та системи охорони здоров'я, на нашу думку, пов'язаний із особливим значенням вітальної безпеки в умовах сьогодення. Сутність та особлива роль вітальної безпеки лежить у площині створення безпечних умов для реалізації конституційного права громадян на охорону здоров'я. «Вітальна безпека суспільства і держави гарантується здатністю системи охорони здоров'я забезпечувати реалізацію права людини на життя і здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, усувати небезпеки, що загрожують життю та здоров'ю, стало функціонувати за будь-яких несприятливих умов, а також здатністю держави до захисту національних інтересів у сфері охорони здоров'я від можливих загроз» [5, с. 145].

В даному сенсі доцільно зазначити погляд вченого В. Пашкова, який трактує вітальну безпеку як складову національної безпеки та підкреслює, що проблема визначення, кваліфікації та господарсько-правової регламентації забезпечення вітальної безпеки як об'єкта

правового господарського порядку може бути запорукою ефективного функціонування системи охорони здоров'я [7].

Вчений зазначає, що головними факторами забезпечення вітальної безпеки виступають гарантії надання медичної допомоги та якісного медичного обслуговування; здійснення ефективної санітарно-профілактичної діяльності; державна підтримка фармацевтичного сектору охорони здоров'я; державна підтримка науково-інноваційної діяльності у цій сфері; дієвий контроль над імпортом лікарських засобів і виробів медичного призначення; екологічний контроль, який пов'язаний зі створенням єдиного контролюючого органу; створення відповідних господарсько-правових режимів щодо запровадження господарсько-правових стимулів та обмежень [7]. При цьому, відповідно до вимог чинного законодавства основними завданнями Національної медичної служби поряд з іншим є: реалізація державної політики щодо контролю якості та безпеки лікарських засобів, виробів медичного призначення та лікарських засобів, психотропних речовин і прекурсорів, протидія їх незаконному обігу, представлення МОЗ державної політики у зазначеній сфері [8]. Це також в повній мірі підтверджує стратегічну значимість галузі охорони здоров'я.

Колектив авторів, Криничко Л.Р., Ватанов А.Р., у власних наукових дослідженнях визначають систему охорони здоров'я як особливий об'єкт державного управління, що обумовлено її особливим значенням в забезпеченні життєдіяльності суспільства. Така система пов'язана із реалізацією соціальної функції держави та із забезпеченням національної безпеки. Крім того, автори підкреслюють, що система охорони здоров'я знаходиться на перетині інтересів різних державних інститутів, підкреслюючи тим самим інституційний характер системи охорони здоров'я [6].

Отже, можна констатувати, що наявність взаємозв'язку між категоріями безпеки, національної економіки та стратегічними галузями, серед яких система охорони здоров'я не викликає сумніву. Проте невід'ємною характеристикою такого взаємозв'язку виступає поняття та класифікація загроз. В даному контексті доречно узагальнити погляди щодо їх систематизації.

Так, Закон України «Про національну безпеку» визначає поняття загрози як «явище, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України» [10].

У свою чергу, в наукових джерелах розповсюдженими є такі підходи щодо виокремлення загроз вітальній безпеці країни:

Пашков В.М. виокремлює недостатній рівень фінансової підтримки галузі охорони здоров'я та пов'язану із цим загрозу втрати наукового, людського та інтелектуального капіталу країни загалом та сфери охорони здоров'я зокрема; занепад виробництва інноваційної продукції і пов'язану із цим загрозу зростання залежності від імпорту медичних засобів, медичного обладнання та наукоємної продукції; зростання рівня тінізації у сфері охорони здоров'я та пов'язану із цим загрозу економічних та фінансових втрат від несплати податків, відсутності реінвестування у діяльність закладів охорони здоров'я та загрозу існування проблем на фармацевтичному ринку, пов'язані зі збільшенням обігу фальсифікованих лікарських засобів тощо; низький рівень ефективності державного управління та регулювання у сфері охорони здоров'я [7].

Борщ В.В. пропонує наступну класифікацію загроз: природні загрози, пов'язані зі спадковістю, віковими та статевими характеристиками, способом життя тощо, які впливають на рівень захворюваності та смертності (чинники цієї групи становлять найбільшу частку впливу на стан здоров'я населення – приблизно 40%); екологічні чинники, пов'язані із забрудненням навколишнього середовища техногенного та природного характеру (близько 20%); чинники господарсько-фінансової діяльності, які характеризуються процесами управління, господарсько-фінансового регулювання, правового забезпечення діяльності системи охорони здоров'я (близько 20%). Хоча чинникам господарсько-фінансової діяльності відводиться лише 20% у структурі, проте в українських реаліях розвитку галузі охорони здоров'я, на думку Борщ В.В., вони відіграють найбільшу роль, що призводить до відсутності концепції вдосконалення управління національною сферою охорони здоров'я саме в умовах ринкової економіки [1].

Водночас, Гавриченко Д.Г. виділяє такі загрози національній безпеці держави в контексті функціонування системи охорони здоров'я: нераціональне та недостатнє використання джерел фінансування, а також недосконалість господарського статусу, організаційної структури закладів охорони здоров'я, недосконалість бюджетних механізмів фінансування та управління коштами. При цьому, на думку вченого, державні кошти є ключовим джерелом фінансування охорони здоров'я України, а тому виникає потреба

в дослідженні шляхів підвищення ефективності фінансового забезпечення системи охорони здоров'я в Україні [3].

З урахуванням зазначеного можна надати наступну класифікацію загроз національній безпеці України з боку неналежного стану функціонування системи охорони здоров'я (табл. 1). Окреслена класифікація загроз, на нашу думку, є вичерпною та в повній мірі відображає зміст можливих загроз національній безпеці, викликаних незадовільним станом

функціонування системи охорони здоров'я.

Отже, з урахуванням проведеного дослідження можна запропонувати наступне графічне зображення взаємозв'язку між категоріями безпеки, національної економіки та стратегічними галузями, серед яких система охорони здоров'я (рис. 1).

Отже, на рисунку 1 підкреслено існуючий взаємозв'язок: представлені складові національної безпеки (соціальна, вітальна та демографічна), які беруть участь в даному

Таблиця 1

Класифікація загроз національній безпеці України з боку неналежного стану функціонування системи охорони здоров'я

Група загроз	Конкретизація
Фінансові	Недостатній рівень фінансування галузі, недосконалість механізмів фінансування, нерациональне використання фінансів розпорядниками коштів
Якісні	Зростання частки фальсифікацій на фармацевтичному ринку, зниження якості продукції,
Ринкові	Зниження інноваційного потенціалу даної частки ринку, зростання частки імпорту
Людські	Загрози здоров'ю нації в наслідок неналежного функціонування системи охорони здоров'я

Джерело: запропоновано особисто

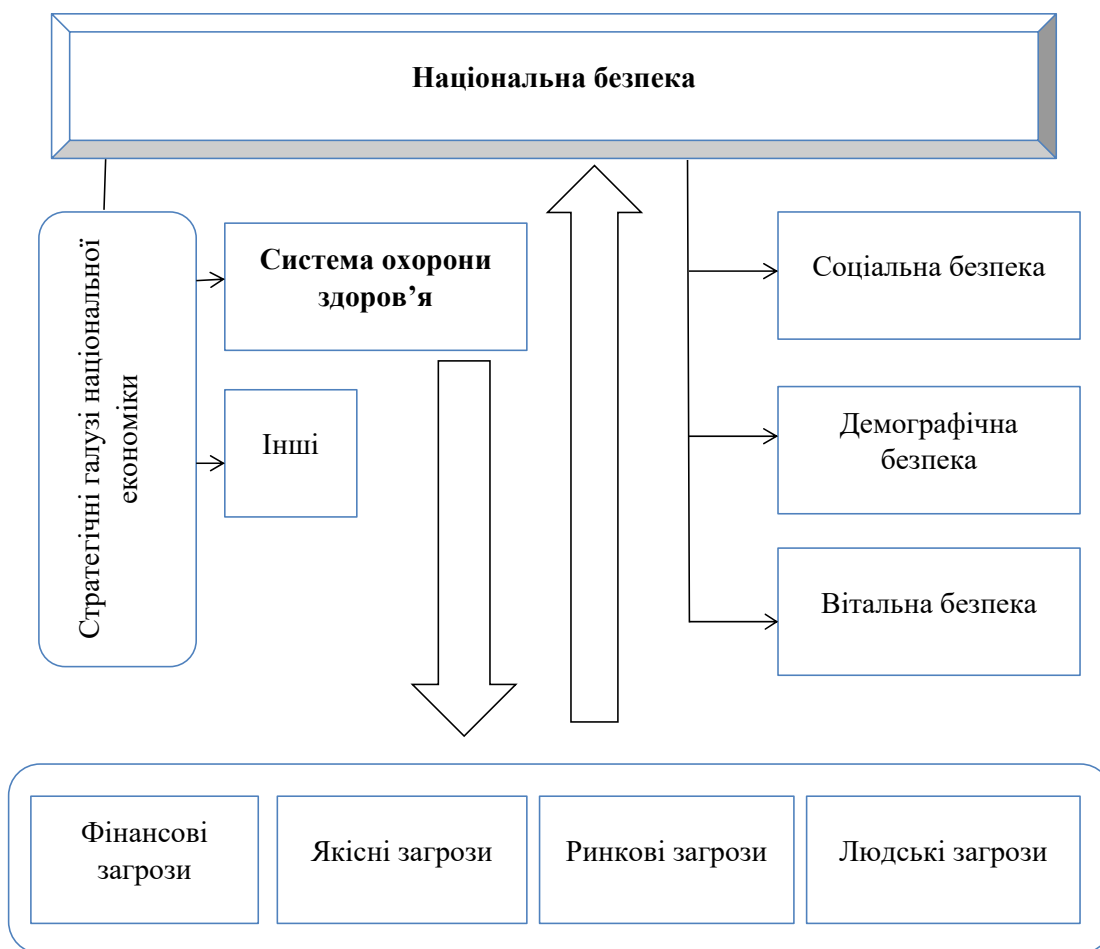

Рис. 1. Взаємозв'язок між категоріями безпеки, національної економіки та системою охорони здоров'я

Джерело: запропоновано особисто

взаємозв'язку. Представлено уточнену автором класифікацію загроз національній безпеці: фінансові, якісні, ринкові та людські. А також обґрунтовано безпосередній процес такого взаємозв'язку: система охорони здоров'я як стратегічна галузь національної економіки у разі незадовільного стану власного функціонування впливає на виникнення загроз національній безпеці в розрізі виокремлених складових (соціальна, демографічна та вітальна безпека).

Висновки. За результатами дослідження обґрунтовано взаємозв'язок між категоріями безпеки, національної економіки та стратегічними галузями, серед яких система охорони здоров'я, що полягає в наступному:

– головна мета системи національної безпеки полягає в забезпеченні порядку дотримання інтересів суспільства, підґрунтям яких виступає потреба в економічній, соціальній, політичній безпеці, безпеці кожної окремої людини від всього розмаїття існуючих загроз. Водночас, на рівень безпеки значно

впливають рівень розвитку та ефективність функціонування національної системи охорони здоров'я;

– населення виступає людським капіталом країни та ключовим елементом демографічної та соціальної безпеки країни, що виступають складовими економічної безпеки держави;

– в умовах сьогодення спостерігається особливе значення вітальної безпеки, що лежить у площині створення безпечних умов для реалізації конституційного права громадян на охорону здоров'я.

В той же час, в межах дослідження уточнено класифікацію загроз національній безпеці України з боку неналежного стану функціонування системи охорони здоров'я та поділено їх на групи: фінансові, якісні, ринкові, людські. В остаточному це складає наукову новизну даного дослідження.

При цьому в якості напрямку подальших досліджень доречно вказати доцільність розробки механізму протидії загрозам системи охорони здоров'я.

Бібліографічний список

1. Борщ В.В. Система охорони здоров'я як структурний елемент національної безпеки України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. № 23. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/23_1_2019ua/6.pdf
2. Вороніна І.С. Фармацевтична безпека як складова економічної безпеки держави в умовах інноваційної моделі соціально-економічного розвитку. *Право та інноваційне суспільство*. 2016. № 2(7). С. 24–28.
3. Гавриченко Д.Г. Державне регулювання трансформацій у сфері охорони здоров'я України. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 1 (3). С. 21–34.
4. Данилишин Б., Куценко В. Соціальна безпека – підґрунтя сталого розвитку. *Вісник національної академії наук України*. 2010. № 1. С. 20–28.
5. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування: монографія / за ред. Л.С. Шевченко. Харків : Право, 2009. 312 с.
6. Криничко Л.Р., Ватанов А.Р. Удосконалення понятійно-категоріального апарату державного управління в сфері охорони здоров'я. *Актуальні проблеми державного управління*. Випуск 1. 2017. URL: <http://pag-journal.iei.od.ua/archives/2017/1-2017/19.pdf>
7. Пашков В.М. Загрози у галузі охорони здоров'я. Господарсько-правова характеристика та класифікація. Аптека.online.ua. URL: <https://www.apteka.ua/article/34918>
8. Про затвердження Положення про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками: Постанова Кабінету Міністрів України поточна редакція від 07 вересня 2018 р., № 687-2018-п. *Офіційний вісник України*. 2015. № 72. Ст. 2354.
9. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukA&tag=MetodichniRekomendatsii>
10. Про національну безпеку України : Закон України від 21.02.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
11. Савостенко Т.О., Шевченко Л.Г., Соломаха О.А. Інноваційний розвиток системи охорони здоров'я як об'єкта державного регулювання: стан і проблеми. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 2. URL: https://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/163068/%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

References

1. Borshch V. V. (2019) Systema okhorony zdorov'ya yak strukturnyy element natsional'noyi bezpeky Ukrainy. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, no. 23. Available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/23_1_2019ua/6.pdf
2. Voronina I. S. (2016) Farmatsevtichna bezpeka yak skladova ekonomichnoyi bezpeky derzhavy v umovakh innovatsiyanoi modeli sotsial'noekonomichnoho rozvytku. *Pravo ta innovatsiyne suspil'stvo*, no. 2(7), pp. 24–28.
3. Havrychenko D. H. (2022) Derzhavne rehulyuvannya trasformatsiy u sferi okhorony zdorov'ya Ukrainy. *Naukovi innovatsiyi ta peredovi tekhnolohiyi*, no. 1 (3), pp. 21–34.
4. Danylyshyn B., Kutsenko V. (2010) Sotsial'na bezpeka – pidgruntya staloho rozvytku. *Visnyk natsional'noyi akademiyi nauk Ukrainy*, no. 1, pp. 20–28.
5. Shevchenko L. S. (eds.) (2009) Ekonomichna bezpeka derzhavy: sutnist' ta napryamky formuvannya: monohrafiya. Kharkiv: Pravo, 312 p.
6. Krynychko L. R., Vatanov A. R. (2017) Udoskonalennya ponyatiyno-katehorial'noho aparatu derzhavnogo upravlinnya u sferi okhorony zdorov'ya. *Aktual'ni problemy derzhavnogo upravlinnya*, is. 1. Available at: <http://pag-journal.iei.od.ua/archives/2017/1-2017/19.pdf>
7. Pashkov V. M. Zahrozy v haluzi okhorony zdorov'ya. Hospodars'ko-pravova kharakterystyka ta klasyfikatsiya. Apteka.online.ua. Available at: <https://www.apteka.ua/article/34918>
8. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro Derzhavnu sluzhbu Ukrainy z likars'kykh zasobiv ta kontrolyu za narkotykami: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy potochna redaktsiya vid 07 veresnya 2018 r., No 687-2018-p. *Ofitsiynyy visnyk Ukrainy*. 2015. No. 72. St. 2354.
9. Pro zatverdzhennya Metodichnykh rekomendatsiy shchodo rozrakhunku rivnya ekonomichnoyi bezpeky Ukrainy: Nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy vid 29.10.2013 № 1277. Available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk>
10. Pro natsional'nu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21.02.2018 No. 2469-VIII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
11. Savostenko T. O., Shevchenko L. H., Colomakha O. O. (2022) Innovatsiyyny rozvytok systemy okhorony zdorov'ya yak ob'yekta derzhavnogo rehulyuvannya: stan ta problemy. *Dniprovs'ky naukovyy zhurnal pablychnoho upravlinnya, psykholohiyi, prava*, no. 2. Available at: https://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/163068/%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Стаття надійшла до редакції 10.05.2024

Oleksii Makarov

Doctoral student,

Educational-Scientific Institute of Management, Economics and Finance
of Interregional Academy of Personnel Management
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8561-2693>

Lidia Romanova

Doctor in Economics, Professor,

Professor of the Department of Marketing,
Educational-Scientific Institute of Management, Economics and Finance
of Interregional Academy of Personnel Management
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2292-6616>

CONCEPTUAL BASICS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE CATEGORIES OF SECURITY, THE NATIONAL ECONOMY AND THE HEALTH CARE SYSTEM

The article is devoted to the substantiation of the relationship between the categories of security, the national economy and the health care system. The directions of such interrelationship have been specified: the main goal of the national security system is to ensure the observance of the interests of society, the basis of which is the need for economic, social, political security, the security of each individual person from all the variety of existing threats. At the same time, the level of security is significantly influenced by the level of development and the effectiveness of the functioning of the national health care system; the population is the country's human capital and a key element of the country's demographic and social security, which are components of the state's economic security; in today's conditions, the special importance of welcome safety is observed, which lies in the plane of creating safe conditions for the realization of the constitutional right of citizens to health care. Based on the results of the study, the relation-

ship between the categories of security, national economy and strategic industries, including the health care system, is substantiated, which consists of the following: the main goal of the national security system is to ensure the observance of the interests of society, the basis of which is the need for economic, social, political security, the security of each individual person from all the variety of existing threats. At the same time, the level of security is significantly influenced by the level of development and the effectiveness of the functioning of the national health care system; the population is the country's human capital and a key element of the country's demographic and social security, which are components of the state's economic security; in today's conditions, the special importance of welcome safety is observed, which lies in the plane of creating safe conditions for the realization of the constitutional right of citizens to health care. The classification of threats to the national security of Ukraine from the improper functioning of the health care system has been specified and divided into groups: financial, qualitative, market, and human.

Key words: security, national security, national economy, health care system, vital security, threats to national security.